

СТАНОВИЩЕ

върху: дисертационния труд на тема „Финансова подкрепа на мостовото строителство в Украйна, въз основа на комплексен подход за повишаване на инвестиционната привлекателност“,

представен от: Ярослава Сергеевна Левченко, кандидатстващ за научната степен „доктор на науките“ в област на висшето образование 3 „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.8 „Икономика“

становище от: проф. д-р Боян Любомиров Дуранкев, професионално направление 3.8 „Икономика“, научна специалност „Маркетинг“ 05.02.26 и научна специалност „Планиране“ 05.02.17

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № 100 от 29.04.2021 г. на Ректора на Висше училище по застраховане и финанси доц. д-р Григорий Вазов съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Финансова подкрепа на мостовото строителство в Украйна, въз основа на комплексен подход за повишаване на инвестиционната привлекателност“ за придобиване на научна степен „доктор на науките“ в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление 3.8. Икономика. Автор на дисертационния труд е Ярослава Сергеевна Левченко – кандидат към катедра „Финанси“.

Ярослава Сергеевна Левченко е представила всички необходими материали, които са формално изискуеми за научната степен „доктор на науките“. Това облекчава работата по написването на рецензията.

Основното внимание на рецензента е фокусирано върху:

1. Дисертационен труд „Финансова подкрепа на мостовото строителство в Украйна, въз основа на комплексен подход за повишаване на инвестиционната привлекателност“ в обем от 401 страници, в т.ч. увод, пет глави, заключение, списък с литература, списък с използвани съкращения, графики и таблици. Библиографията съдържа 510 източници.

2. Автореферат – 46 страници на български език.

3. Списък с публикациите на кандидата – 66 броя.

4. Списък с търсени приноси.

2. Кратки биографични данни за кандидата

Доц. д-р Ярослава Сергеевна Левченко притежава солидна и богата академична кариера. Отражена е и в <http://orcid.org/0000-0002-4979-1101>.

Притежава магистърска степен по „Управление на автомобилни транспортни организации“ (диплом с отличие) на Харковски национален университет за автомобили и магистрали, Харков (Украйна). Защитила е докторантура в Университет Миколас Ромерис, Вилнюс (Литва).

От 2009 г. е асистент в Департамент по икономика на предприятията в Харковски национален университет за автомобили и магистрали, Харков (Украйна). От 2018 г. е избрана за доцент в Катедра по икономика и предприемачество на Харковски национален университет за автомобили и магистрали, Харков (Украйна), където работи и досега.

3. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Заглавието на дисертацията – „Финансова подкрепа на мостовото строителство в Украйна, въз основа на комплексен подход за повишаване на инвестиционната привлекателност“ напълно отговоря на съдържанието.

Темата на изследването е определено дисертабилна, много актуална и достатъчно значима от теоретична и практическа гледни точки. Изследваната проблематика намирам за много интересна, актуална и ценна. Може определено да се твърди, че ситуацията по повод на разглеждания проблем в Украйна повтаря и донякъде следва известната ситуация в България от началните години на прехода. Със сигурност транспорта и неговата пътна инфраструктура и там са важен фактор, определящ развитието и сигурността на страната. Не по-малко важно е развитието на транспортните връзки в рамките на Източното партньорство на страните-членки от Европейския съюз с най-близките му съседи, включително и с Украйна. По тази причина правилно е отбелязано че транспортът е един от ключовите сфери на сътрудничеството между Европейския съюз и Украйна.

Оказва се че в Украйна строителството на пътища и мостове е приоритетен сектор на икономиката, който обаче е в дълбока икономическа и финансова криза. На тази основа е правилно посочена необходимостта от държавна намеса за незабавно решаване на проблема с развитието на мостостроенето. На първо място, в контекста на горното, излиза държавата с нейната финансова подкрепа, обусловена от възможността ѝ да кон-

центрира огромни финансови ресурси. На второ място, това са (освен строително-монтажните възможности на самата държава) частните партньори, които притежават съответните мощности и средства за изграждане на мостовете.

Целта на дисертационното проучване (с. 16) е да задълбочи теоретичните и методологичните основи на публично-частното партньорство в системата на финансова подкрепа за развитието на мостостроенето. По правилен начин и подробно са разписани конкретните задачи на изследването. И целта, и задачите, намирам за правилно формулирани и предоставящи достатъчно възможности за изводи и препоръки. Описани са коректно ограничителните рамки, в които се осъществява научното изследване.

Обект на проучването са икономически отношения в процеса на изпълнение на мостови строителни проекти в рамките на публично-частни партньорства.

Предмет на проучването е усъвършенстването на теоретичните и методологични основи на публично-частното партньорство в системата на финансова подкрепа в контекста на развитието на мостостроенето.

Ще маркирам само някои **основни моменти от дисертационния труд**, без да резюмирам отделните части.

Намирам за интересна и оригинална интерпретацията на понятието „финансова подкрепа“ (с. 28 и сл.), а именно като съвкупност от икономически отношения, възникващи в областта на търсенето, привличането и ефективното използване на инвестиционни ресурси. на тази основа се конкретизира идеята за „финансова подкрепа на мостостроенето“ от гледна точка на неговата инвестиционната привлекателност. И именно тук е скрит един от основните проблеми: възвращаемостта от подобни инвестиции (освен ако няма фиксирани такси за всеки мост) е или нулева, или трудно прогнозируема. Другият проблем е че тези дейности (строителство, мостостроене и др.) са с нисък приоритет (с. 44) и съответно с ниска „инвестиционна привлекателност“ (с. 46-90).

Именно по тази причина на дневен ред излиза обмислянето на възможностите на публично-частното партньорство (с. 91 и сл.), което е и идеология, и богата практика (с. 117). Много добре е разгледана и оценена практиката на публично-частното партньорство и в академичната литература, и в практиката на някои страни. Правилно се оценява и практиката на Украйна в това отношение (151 и сл.).

По-нататък се развива идеята, че гарантирането на качеството на образованието е един от решаващите фактори за подобряване на инвестиционната привлекателност (с. 173-237). Особено внимание се обръща на дуалното образование. Прави впечатление че в този част се познават и ползват успешно икономико-математически и статистически

методи и модели. Бих казал, че тази част има ярко самостоятелно значение в дисертационния труд.

Достигахме до възловата част, наречена „Методологични основи на системата за финансова подкрепа в рамката на публичното частно партньорство в контекста на развитието на мостостроенето в Украйна“ (с. 238-289). Авторката правилно илюстрира с примери незавидното състояние на мостовете в редица страни на Европейския съюз (а в САЩ положението е не-по-малко трагично), доказвайки че Украйна не е „частен случай“ в това отношение, но с пространствена пътна мрежа от 170 000 км, от които 8 600 км. международна. По качество на пътищата страната заема 130-мо място из с 137 изследвани страни с износеност от 95-97% (90% от пътищата не са ремонтирани след разпадането на СССР). От 16191 мостове само 7471 съответстват на стандартите, а в катастрофално състояние са 1865. Изваждам тези данни от дисертационния труд, за да посоча че – извън всякакви математически и финансови сметки – ако не се вземат мерки ежегодно да се иновират ежегодно поне 872 моста за 10 години (по мои сметки), Украйна ще се превърне в наиздателен пример както за неуспешно социално-икономическо развитие след разпада на централното планиране, така и като доказателство за неефективно „сътрудничество“ с Европейския съюз (ЕС повече декларира че помага, но на практика без солиден ефект).

Според авторката, за успешен модел може да се приеме числото 1,618 (наричано „златна пропорция“, а разделянето на сегмента в това съотношение - „златно сечение“, т.е. ако средствата за реконструкция на моста са по-големи от 61,8% от разходите за изграждане на нов мост, реконструкцията е икономически неизгодна (с. 253). Би било редно по този начин да се изложи един хипотетичен разчет за общата стойност, необходима за определен „планов“ период, например за 10 години, но за съжаление такива сметки не са направени.

Може би затова авторката продължава, изследвайки инвестиционната привлекателност на региона. Твърди се абстрактно, че колкото е по-развита инфраструктурата в региона, толкова по-привлекателни ще бъдат условията за осъществяване на бизнес. Това не е вярно, понеже ако е вярно, например, Тасмания ще е много привлекателна за бизнес, но не е. Многофакторният анализ дава друга представа за „привлекателност на бизнеса“. Допълнителният анализ представя проблемните Донецка и Днепропетровска области като най-привлекателни, което не може да бъде вярно в този момент.

Стига се – в търсене на „панацея“ за нездравото състояние на икономиката на Украйна (и в частност за строителството на пътища и мостове) – до идеята за публично-частното партньорство (с. 271 и сл.). Фантазира се на тема „изключване на корупцията“

чрез ИММ (с. 272 и сл.), но по-нататък реализмът се завръща (с. 281 и сл.) за кратко, след което ИПР се обвързва с дуалното обучение, което (на теория) предполага „закотвяне“ на хората в обучавания регион.

Стигаме във финалната точка на дисертацията, която представя концептуални основи за програмиране на финансова подкрепа за мостостроенето в Украйна (с. 290 и сл.). Приемам като много точни и коректни сравненията с другите страни; очевидно е „филтрирана“ значима по обем информация. В търсене е глобалния вектор на регионалните приоритети. Извежда се идеята за намиране на оптимум между средства от държавния бюджет и частните инвестиции.

В заключението (с. 331 и сл.) заключението са изложени основните постулати от дисертацията, както и бъдещите научни търсения, които са възможни в това направление.

Към всичко положително бих добавил и добрата връзка между отделните части. Те не стоят една след друга, а са свързани в ясна логическа последователност чрез личното отношение на докторантката.

7. Езикът е динамичен, ясен и научен, като докторантката използва понятия от различни науки. Артикулацията с различните термини е в повечето случаи коректна.

8. Добросъвестно е изследвана наша и чужда научна литература. Като количество ползваната литература е напълно достатъчна.

4. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Приемам че са налице научни и научно-приложни постижения в дисертационния труд. Основните постижения (приносни елементи) са фиксирани на 14, като характерът им е: формулиране и обосновка на нов научен проблем, отнасящ се до социално-икономическото развитие, в частност – на транспортната инфраструктурата; доказване с нови средства на съществени нови страни в съществуващи научни проблеми и теории; създаване на нови методи на изследване, нови конструкции, технологии, модели и схеми. Значимостта на приносите за науката и практиката е съществена.

Приемам изцяло търсени приноси № 1, 2, 4; 6, 7, 8, 12, 13; с уговорки (ще ги развия във въпросите) търсени приноси № 3, 5, 9, 10, 14; не съм убеден в търсен принос № 11.

5. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Публикациите на авторката по темата проверяват и конкретизират определени моменти от дисертационния труд. Като количество са достатъчни – 66 броя; като качество повечето представляват типични академични публикации. Някои от тях са тествани на конференции, което вероятно е позволило „свервяване на часовника“ с други подобни аналитични изследвания. Няколко от публикациите са със съавтори, така че при тях е трудно са се различи реалният принос на авторката. Не съм в състояние да рецензирам трудове на украински език.

Използването и цитирането в трудовете на други автори е в размер на 43 броя. И в това отношение ми е трудно да преценя колко е цитирана личната част от колективните публикации.

6. Преценка за изпълнение на минималните национални изисквания

Представената от авторката справка за изпълнение от кандидата на минималните национални изисквания за придобиване на научна степен „доктор на науките“ в професионалното направление 3.8. Икономика показва че са изпълнени законовите изисквания.

7. Автореферат

Съдържанието и качеството на автореферата е точно, направен е според изискванията на съответните правилници и отразява основните резултати, постигнати в дисертационния труд.

8. Критични забележки и препоръки

Нямам конкретни забележки и препоръки, които да променят изцяло положителното ми мнение за дисертационния труд. В случая си позволявам да размишлявам по някои от въпросите, които евентуално биха подобрили бъдещите изследвания на авторката.

1. И в Украйна, както и в България по време на „прехода“, за насърчаването на инвестициите, се разчита на такива фактори и условия като намаляването на

нивото на държавно регулиране на бизнеса и намаляването на данъчния натиск (с. 90). Намаляването на регулирането и контролирането на частния бизнес обаче системно се свързва с нарастване на възможностите за влошаването на качеството и нарастване на корупционната активност; намаляването на данъчния натиск води само до все по-малко приходи в държавния бюджет, а следователно – и за инфраструктурата, включително за мостостроенето. По този начин, изглежда, и Украйна се включва в известната „конкуренция към дъното“. В същото време по-развитите страни не само не намаляват данъчната тежест, а – например в САЩ – увеличават я, за да инвестират в рухналата и там инфраструктура. Дали авторката остава убеден привърженик на „оттеглянето на държавата“?

2. На места в дисертацията се търси пряка връзка между подобряването на образованието, включително чрез дуално образование, като предпоставка и за висок икономически растеж, и за социално-икономическо развитие, и за нарастване на публично-частното партньорство. Същевременно Украйна все повече се превръща в традиционна страна, кандидат-членка в необозримо бъдеще за Европейския съюз. Но количествено населението на Украйна е в състояние на катастрофален спад (от почти 52 млн. души – на малко над 44 млн. души); а една значителна част от украинците (подобно и на българите) гледат на Европейския съюз като на обетована земя за живот и работа. Естествено, ЕС си гледа „личните ползи“ и изсмуква по-високо квалифицираните кадри, без да заплати и едно евро на отгледалата и обучилата ги страна. С други думи, Украйна „произвежда“ и „подарява“ огромна част от своя човешки ресурс (капитал), което води и ще води до по-нисък икономически растеж, съответно и до по-ниски данъчни приходи (чрез намаляващо население и мигриращи образовани хора), до по-малко възможни държавни инвестиции (европейската помощ не компенсира пропуснатите ползи от емигриращата работна сила), съответно до по-малко възможности за развитие на инфраструктурата. Вижда ли авторката на дисертацията решение на тези проблеми, например чрез известната „опора в собствените сили“?
3. Бих препоръчал да не се разчита напълно на икономико-математически модели, освен за прогнозни цели. Камо ли за „премахване на корупцията“; самата корупция е елемент на икономика, функционираща на база лична печалба. Нещо повече, дисертацията не стига до конкретни икономико-математически

разчети за прогнозни инвестиции, например, за следващите 10 години. Едно бъдещо изследване в тази посока е наложително.

4. Независимо от публично-частното партньорство, една планова държавна инвестиционна дейност е винаги по-препоръчителна, особено за страни, които са имали и имат държавни производствени възможности за строителство на пътища и мостове, каквито възможности Украйна е имала. Приватизацията им – съдейки по опита на други източноевропейски страни, няма да реши съществуващите проблеми, а ще ги умножи. Редно е Украйна да се поучи не само от „добрите практики“, но и от „лошите примери“, мисля.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на основните изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за прилагане на ЗРАСРБ. Представените материали и дисертационни резултати съответстват на специфичните изисквания на Правилника за приемане и обучение на докторанти във Висшето училище по застраховане и финанси.

Дисертационният труд показва, че кандидатата Ярослава Сергеевна Левченко притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по Професионално направление 3. 8. Икономика, като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научни изследвания.

Поради гореизложеното, давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и предлагам на почитаемото научно жури да присъди/не присъди научна степен „доктор на науките“ на Ярослава Сергеевна Левченко в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки; Професионално направление 3. 8. Икономика.

23 май 2021 г.

Рецензент:

(проф. д-р Боян Дуранкев)